

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УМАНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ПАВЛА ТИЧИНИ**

На правах рукопису

УДК 316.614-053.4-056.264

Лемещук Марина Анатоліївна

**ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ СОЦІАЛІЗАЦІЇ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ
ІЗ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИНЕННЯМ МОВЛЕННЯ В
ДОШКІЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ**

13.00.03 – корекційна педагогіка

**Дисертація на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук**

**Науковий керівник –
Демченко Ірина Іванівна,
доктор педагогічних наук, доцент**

Умань – 2017

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПИТАННЯ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДОШКІЛЬНИКІВ В ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІЙ ЛІТЕРАТУРІ....	11
1.1. Сутність поняття «соціалізація» у контексті сучасних науково-педагогічних ідей	11
1.2. Характеристика дітей із загальним недорозвиненням мовлення у спеціальній психолого-педагогічній літературі	31
Висновки до першого розділу	53
РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИНЕННЯМ МОВЛЕННЯ У ДОШКІЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ	55
2.1. Методика дослідження соціалізованості дітей старшого дошкільного віку в дошкільних установах: критерії, показники, інструментарій	55
2.2. Характеристика рівнів соціалізації старших дошкільників із загальним недорозвиненням мовлення в умовах дошкільного навчального закладу	77
Висновки до другого розділу	92
РОЗДІЛ 3. ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИНЕННЯМ МОВЛЕННЯ В СПЕЦІАЛЬНИХ ДОШКІЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ	96
3.1. Теоретичне обґрунтування педагогічних умов соціалізації дітей із загальним недорозвиненням мовлення.....	96
3.2. Реалізація педагогічних умов, що сприяють успішній соціалізації дітей із загальним недорозвиненням мовлення.....	114
3.3. Аналіз результатів дослідницько-експериментальної роботи.....	138
Висновки до третього розділу.....	151
ВИСНОВКИ.....	154
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	157

ВСТУП

В умовах радикальних соціально-економічних змін перед вітчизняною освітою поставлено завдання не просто дати підростаючому поколінню певний рівень знань, умінь і навичок щодо основних напрямків розвитку особистості, але й забезпечити здатність і готовність жити в сучасному суспільстві, досягати соціально-значущих цілей, ефективно взаємодіяти та вирішувати життєві проблеми тощо.

Державні програми «Освіта» (Україна XXI століття), «Діти України», Національна стратегія розвитку освіти України у 2013-2021 роках, Закон України «Про дошкільну освіту», «Державна цільова програма розвитку дошкільної освіти на період до 2017 р.», Базовий компонент дошкільної освіти в Україні, 2006, зміна освітянської парадигми, масштабність та гострота соціальних, економічних, культурних проблем потребують піднесення пріоритету суспільного дошкільного виховання, формування в суспільстві розуміння важливості ранніх етапів життя людини як найвідповідальнішого періоду її соціального становлення. Орієнтація дошкільної освіти на забезпечення повноцінного соціального розвитку дітей вимагає урахування особливостей соціалізації на різних етапах дошкільного дитинства. У зв'язку з цим дошкільному навчальному закладу відводиться особлива роль – стати провідною соціальною інституцією соціалізації, що забезпечує створення відповідної педагогічної допомоги дітям дошкільного віку у процесі соціалізації, спрямовує на розвиток соціально та індивідуально значущих рис особистості та її успішне функціонування як суб'єкта власної життєдіяльності у суспільному довіллі.

Проведені численні дослідження, присвячені вивченню різних аспектів соціалізації особистості, зокрема сучасні концепції соціалізації особистості (Н. Голованова, Н. Заверико, І. Зверева, Н. Лавриченко, Г. Лактіонова, А. Мудрик, С. Савченко, С. Харченко); соціально-психологічні аспекти соціалізації з урахуванням вікових особливостей (В. Абраменкова, І. Бех,

Л. Божович, Л. Виготський, Д. Ельконін, І. Кон, О. Кононко, В. Кудрявцев, О. Леонтєєв, В. Мухіна, А. Петровський, Т. Репіна, Д. Фельдштейн); соціально-педагогічні засади проблеми з урахуванням нової соціокультурної ситуації (Т. Алексеєнко, О. Безпалько, В. Болгаріна, Т. Василькова, М. Галагузова, І. Зверєва, А. Капська, Л. Коваль, С. Литвиненко, Л. Міщик, Л. Новікова, А. Рижанова, С. Хлеб'як, Л. Штефан, в ситуації стресу (C.L.Hanson) тощо. Однак, у вітчизняній спеціальній педагогіці та психології досліджень, спрямованих на вивчення питань соціалізації дітей з порушеннями психофізичного розвитку, вкрай недостатньо. Хоча за останні роки українськими вченими-дефектологами виконані дослідження, пов'язані з розвитком соціальної поведінки дітей з порушеннями психофізичного розвитку (Ю. Бистрова, Віт. Бондар, О. Глоба, А. Душка, К. Островська, Т. Сак, В. Синьов, Є. Синьова, Т. Скрипник, М. Супрун, В. Тарасун, І. Татьянчикова та ін.), питання цілеспрямованого формування у них соціальних компетенцій залишається поза увагою науковців та практиків.

Серед дітей із різними видами психофізичних порушень фіксується значне збільшення чисельності дітей із порушеннями мовленнєвого розвитку – загальним недорозвиненням мовлення (ЗНМ). Сучасні стратегії реформування освіти створюють необхідні передумови до активної інтеграції дітей із ЗНМ у загальноосвітній простір, тому постає потреба всебічного вивчення цього порушення як з метою розробки ефективних методів діагностики та корекційної допомоги, так і соціалізації цієї категорії дітей.

Загальне недорозвинення мовлення з боку його корекції та виправлення розглядалося багатьма вченими, зокрема Г. Жаренковою, Г. Каше, Р. Левіною, Н. Нікашіною, Н. Новотворцевою, Є. Соботович, Л. Спіровою, В. Тарасун, В. Тищенком, Л. Трофименко, Т. Філічевою, Г. Чіркиною, М. Шеремет та ін.

У сучасних наукових дослідженнях висвітлено проблему вивчення мовленнєвого розвитку дітей із загальним недорозвиненням мовлення. Так, формування звуковимови досліджували Ю. Пінчук, О. Правдіна, Ф. Рау,

М. Савченко, В. Тищенко, М. Шеремет та ін.; збагачення словника - І. Дмитрієва, О. Винокур, Н. Січкачук, Т. Філічева, Т. Швалюк, М. Шеремет; формування граматично правильного мовлення - І. Дмитрієва, Л. Єфіменкова, Н. Жукова, Р. Лалаєва, Р. Левіна, З. Ленів, Г. Ляміна, Н. Манько, Н. Пахомова, Є. Соботович, В. Тищенко, Л. Трофименко, Т. Філічева, та ін.; навчання виразного, творчого, образного мовлення - О. Боряк, Л. Журавльова, Н. Ільїна, С. Конопляста, З. Ленів, І. Марченко та ін.; зв'язного мовлення - І. Марченко, Є. Соботович, Т. Ткаченко, Т. Філічева, М. Шеремет та ін.

У працях психологів, логопедів О. Боряк, Н. Ільїної, Р. Лалаєвої, З. Ленів, І. Мартиненко, І. Марченко, Н. Пахомової, Н. Січкачук, Є. Соботович, Л. Спірової, В. Тищенка, Л. Трофименко, Г. Чиркіної, М. Шеремет, В. Ядешко та ін. сказано, що головним показником рівня розвитку дитячого мовлення у дітей із порушеннями мовленнєвого розвитку, зокрема загальним недорозвиненням мовлення, є комунікативні вміння. При цьому, О. Слінько вивчала міжособистісні стосунки у групі дошкільників із загальним недорозвиненням мовлення.

Проте, не зважаючи на увагу вчених до розвитку мовлення дітей із ЗНМ та важливість старшого дошкільного віку як перехідного, проблема соціалізації дітей із загальним недорозвиненням мовлення у педагогічному процесі дошкільного навчального закладу не була предметом спеціального дослідження. На відміну від дітей із типовим розвитком, в яких у процесі спілкування формується мовленнєва діяльність, опосередкована системою мовних знаків, у дітей із загальним недорозвиненням мовлення накопичуються лише окремі мовленнєві дії та окремі мовні знаки. Загальне недорозвинення мовлення у дітей старшого дошкільного віку ускладнює процес соціалізації, спричиняє суттєве обмеження активності в спілкуванні, сприяє виникненню психологічних особливостей, призводить до соціальної дезадаптації.

Таким чином, соціальна значущість означеної проблеми, її недостатня науково-теоретична і методична розробленість зумовили вибір теми

дослідження: **«Педагогічні умови соціалізації старших дошкільників із загальним недорозвиненням мовлення в дошкільних навчальних закладах».**

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано згідно з науково–тематичним планом кафедри спеціальної освіти факультету дошкільної та спеціальної освіти Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини «Психолого-педагогічний супровід формування життєвої компетентності дітей з порушенням мовлення». Тему дисертації затверджено на засіданні вченої ради Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (протокол № 6, від 30 січня 2012 р.) та узгоджено в Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 3, від 27.03.2012 р.).

Мета дослідження: теоретичне обґрунтування й експериментальна перевірка педагогічних умов соціалізації старших дошкільників із загальним недорозвиненням мовлення в дошкільних навчальних закладах.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати загальну та спеціальну психолого-педагогічну літературу для висвітлення поняття «соціалізація»; визначити сутність процесу соціалізації старших дошкільників із загальним недорозвиненням мовлення в дошкільних навчальних закладах.

2. Визначити та обґрунтувати критерії, показники та охарактеризувати рівні соціалізації старших дошкільників із загальним недорозвиненням мовлення.

3. Вивчити особливості прояву соціального становлення старших дошкільників спеціальних дошкільних навчальних закладів.

4. Обґрунтувати й експериментально перевірити педагогічні умови соціалізації старших дошкільників із загальним недорозвиненням мовлення в дошкільних навчальних закладах.

Об'єкт дослідження – соціалізація дітей в освітньому процесі спеціального дошкільного навчального закладу.

Предмет дослідження – педагогічні умови соціалізації старших дошкільників із загальним недорозвиненням мовлення в освітньому середовищі спеціального дошкільного навчального закладу.

Методологічною та теоретичною основою дослідження стали: сучасні концепції соціалізації особистості (Н.Голованова, Н.Заверико, І.Зверева, Н.Лавриченко, Г.Лактіонова, А.Мудрик, С. Савченко, С.Харченко); концепція соціалізації осіб із особливими освітніми потребами (І. Бех, Ю. Бистрова, В. Бондар, І. Єременко, К.Островська, В. Синьов, Є.Синьова, М.Супрун, І. Тат'янчикова, Л. Фомічова, О. Хохліна, А. Шевцов, М. Шеремет та ін.); про специфічну структуру цілісного дефекту при ЗНМ (Н. Васільєва, Т. Волковська, О. Корнєв, О. Мастюкова, Є. Соботович, Т. Фотекова та ін.); положення про сутність та формування соціальних компетенцій (Г.Беліцька, Н.Білоцерковець, Н.Калініна, Ю.Ємельянов, Л.Коломийченко та ін.); нормативні показники й критерії мовленнєвого розвитку дитини дошкільного віку (А. Богуш, О. Бор'як, Н. Пахомова, Є. Соботович, М. Шеремет та ін.); теоретичні і практичні засади мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку (А.Богуш, Н.Гавриш, Н. Горбунова, К.Крутій, Л.Калмикова, М.Лісіна, Н.Луцан, І.Луценко, Г.Ніколайчук, Н. Пахомова, Т.Піроженко, Н. Савінова, М.Шеремет та ін.).

Методи дослідження:

теоретичні: аналіз, систематизація та узагальнення даних загальної й спеціальної психолого-педагогічної та методичної літератури з проблеми дослідження з метою визначення теоретико-методичних засад і основних підходів для виявлення особливостей та умов соціалізації дітей дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення;

емпіричні: діагностичні (спостереження, бесіда, тестування, анкетування) з метою вивчення стану соціалізації старших дошкільників із загальним недорозвиненням мовлення в спеціальних дошкільних навчальних

зкладах; педагогічний експеримент з констатувальною та формувальною частинами для визначення рівнів соціалізації у старших дошкільників із загальним недорозвиненням мовлення та перевірки ефективності впровадження педагогічних умов соціалізації в спеціальних дошкільних закладах;

статистичні: кількісна та якісна обробка отриманих у процесі експерименту результатів для визначення їх достовірності та надійності; методи математичної статистики.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що:

уперше:

- розроблено методiku та обґрунтовано діагностувальний інструментарій вивчення стану соціалізації дітей із загальним недорозвиненням мовлення (критерії, показники, рівні);

- з'ясовано особливості прояву соціального становлення старших дошкільників спеціальних дошкільних навчальних закладів;

- обґрунтовано зміст педагогічних умов соціалізації дітей із загальним недорозвиненням мовлення;

уточнено сутність поняття «соціалізація дітей із загальним недорозвиненням мовлення»;

дістали подальшого розвитку організаційні форми, методи та прийоми соціалізації дітей із загальним недорозвиненням мовлення у спеціальних навчально-виховних закладах.

Практичне значення одержаних результатів. Виявлені у ході дослідження особливості соціального становлення старших дошкільників із загальним недорозвиненням мовлення мають бути значущими для психолого-педагогічного вивчення дітей даної нозології.

Визначені педагогічні умови соціалізації можуть використовуватись вихователями, вчителями-дефектологами, логопедами у навчально-виховному процесі загальноосвітніх, спеціальних та інклюзивних дошкільних навчальних закладів. Результати дослідження можуть бути

використані як навчальний матеріал лекційних курсів “Корекційна педагогіка”, “Теорія і методика виховання дітей з порушеннями мовлення”, “Психолого-педагогічні умови корекційно-виховної роботи з дітьми з порушеннями мовлення” для студентів вищих навчальних закладів спеціальності «Спеціальна освіта», а також в системі післядипломної освіти та підвищення кваліфікації педагогів спеціальних дошкільних закладів.

Результати дослідження впроваджено в навчальний процес дошкільних навчальних закладів № 1 «Золота рибка» м. Южне Одеської обл. (довідка про впровадження № 387 від 10.10.2016 р.), № 35 «Горобинка» м. Черкаси Черкаської обл. (довідка про впровадження № 01-22 від 4.10.2016 р.), № 31 «Калинка» м. Черкаси Черкаської обл. (довідка про впровадження № 246 від 3.10.2016 р.), № 25 «Ягідка» м. Умань Черкаської обл. (довідка про впровадження № 01-22/1622 від 29.09.2016 р.), № 12 «Золота рибка» м. Умань Черкаської обл. (довідка про впровадження № 1/2537 від 27.09.2016 р.).

Апробація результатів дисертації. Основні положення дисертаційної роботи доповідались та були обговорені на Міжнародних науково-практичних конференціях: «Сучасні педагогіка та психологія: перспективні та пріоритетні напрями досліджень» (Київ, 2016), «Актуальні здобутки європейської науки» (Чехія, Прага, 2016), «Педагогіка та психологія сьогодні: постулати минулого і сучасні теорії» (Одеса, 2016), «Основні напрями розвитку педагогічної науки» (Харків, 2016), «Дослідження різних напрямків розвитку психології та педагогіки» (Одеса, 2016), «Освіта і наука XXI століття» (Болгарія, 2016), «Новини наукової думки» (Чехія, 2016), «Психологія та педагогіка: сучасні методики та інновації, досвід практичного застосування» (Львів, 2016); на Всеукраїнських науково-практичних конференціях: «Модернізація змісту переддошкільної освіти» (Миколаїв, 2013), «Соціалізація та виховання особистості в умовах сьогодення» (Умань, 2014), «Професійна підготовка майбутніх вихователів до реалізації завдань фізичного виховання дітей дошкільного віку в світлі сучасних освітніх вимог» (Глухів, 2015); на міжрегіональних науково-практичних

конференціях: «Інклюзивна освіта: теорія, методика, практика» (Умань, 2015), «Інтелектуальний потенціал в умовах сучасного суспільства» (Умань, 2016); на засіданнях кафедри спеціальної освіти Уманського педагогічного університету імені Павла Тичини.

Публікації. Основні результати дослідження висвітлено у 14 одноосібних публікаціях автора, з них: 4 статті у наукових фахових виданнях, 1 – у виданні, зареєстрованому в наукометричній базі Index Copernicus, 1 – у закордонному фаховому періодичному виданні, 8 тез – в збірниках матеріалів конференцій.

Структура дисертації: робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Робота містить 17 таблиць. Основний зміст дисертації викладено на 156 сторінках, повний обсяг – 173 сторінки.

Список використаних джерел

1. Андрееenkova Н. В. Проблема социализации личности / Н. В. Андрееenkova // Социальные исследования. – 1970. – Вып. 3. – С. 5-8.
2. Антипова Ж. В. Формирование словаря у дошкольников с общим недоразвитием речи : автореф. дис. на соиск. учен. степени канд. пед. наук / Ж. В. Антипова. – М., 1998 –16 с.
3. Антонова Т. В. Социальная компетентность ребенка-дошкольника: показатели и методы выявления / Т. Антонова // Детский сад от А до Я. – 2004. – № 5. – С. 54-69.
4. Артемова Л. В. Учись зграя / Л. В. Артемова. – М. : Томирис, 1996. – 111 с.
5. Аугене Д. И. Игра как средство активизации речевого общения у детей старшего дошкольного возраста : автореф. дис. на соиск. учен. степени канд. пед. наук / Д. И. Аугене. – М., 1987. – 16 с.
6. Бабанский Ю. К. Оптимизация учебно-воспитательного процесса / Ю. К. Бабанский. – М. : Просвещение, 1982. – 192 с., с. 125.
7. Белкина В. Н. Педагогическое регулирование взаимодействия детей со сверстниками / В. Н. Белкина. – Ярославль : Изд-во ЯГПУ, 2000. – 163 с.
8. Белоцерковец Н. И. Формирование социальной компетентности детей 3-7 лет в условиях открытого дошкольного образовательного учреждения : автореф. дис. на соиск. учен. степени канд. пед. наук / Н. И. Белоцерковец. – Карачаевск, 2002. – 19 с.
9. Бех І. Д. Особистісно-орієнтований підхід: науково-практичні засади / Виховання особистості : навч.-метод. посібник : у 2 кн. / І. Д. Бех. – К. : Либідь, 2003. – Кн. 2. – 344 с.
10. Богданова І. М. Соціальна педагогіка : навч. посіб. – К. : Знання, 2008. – 343 с.
11. Богуш А. М. Витоки мовленнєвого розвитку дітей дошкільного

віку : програма та методичні рекомендації / А. М. Богуш. – Одеса : Маяк, 1999. – 88 с.

12. Богуш А. М. Мовленнєвий розвиток дітей від народження до семи років : монографія / А. М. Богуш. – К. : Вид. дім "Слово", 2004. – 376 с.

13. Божович Л. И. Личность и ее формирование в детском возрасте / Л. И. Божович. – СПб. : Питер, 2008. – 400 с.

14. Бойков Д. И. Общение детей с проблемами в развитии: коммуникативная дифференциация личности / Д. И. Бойков. – СПб : КАРО, 2005. – 280 с.

15. Бистрова Ю. О. Забезпечення наступності в процесі професійно-трудової соціалізації осіб з вадами інтелектуального розвитку (перший етап) / Ю. Бистрова // Наука і освіта : наук.-практ. журн. Півд. наук. Центру НАПН України. – 2012. - № 3 (Психологія). – С. 21-25.

16. Боряк О. В. Альтернативна комунікація як засіб розвитку мовлення розумово відсталих учнів початкових класів із тяжкими порушеннями мовлення [Текст] / О. В. Боряк // Інноваційний розвиток вищої освіти: глобальний та національний виміри змін : матеріали III Міжн. наук.-практ. конф. ; [редкол. : А. А. Сбруєва, С. Б. Кузікова, Г. Ю. Ніколаї та ін.]. – Суми : Вид-во СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2016. – Т. 2. – С. 248–251.

17. Боряк О. В. Результати дослідження компонентів просодичної сторони мовлення у дітей старшого дошкільного віку з дизартрією [Текст] / О. В. Боряк // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології : науковий ж-л ; [редкол. : А. А. Сбруєва, М. О. Лазарев, О. І. Огієнко та ін.]. – Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2011. – № 2 (12). – С. 204–210.

18. Бычкова С. С. Формирование умения общения со сверстниками у старших дошкольников : метод. Рекоменд. / С. С. Бычкова. – М. : АРКТИ, 2003. – 96 с.

19. Васильева Н. Н. Развивающие игры для дошкольников / Н. Н. Васильева, Н. В. Новоторцева. – Ярославль : Академия развития, 1998. – 204 с.

20. Велитченко Л. К. Категорійно-поняттєвий аналіз психологічних основ педагогічної взаємодії / Л. К. Велитченко // Наука і освіта : Науково-практичний журнал Південного наукового Центру АПН України. – 2004. – № 8-9. – С. 68-71.
21. Вопросы психологии ребенка дошкольного возраста / под ред. А. Н. Леонтьева, А. В. Запорожца. – М.-Л. : Изд-во АПН РСФСР, 1948. – 365 с.
22. Выготский Л. С. Мышление и речь: Психологические исследования / Л. С. Выготский. – М. : Лабиринт, 1996. – 352 с.
23. Вікова психологія : посібник для студ. вищ. навч. закладів / М. В. Савчин, Л. П. Василенко. – Дрогобич : Відродження, 2001. – 287 с.
24. Галигузова Л. Н. Формирование потребности в общении со сверстниками у детей раннего возраста : автореф. дис. на соиск. учен. степени канд. психол. наук / Л. Н. Галигузова. – М., 1983. – 20 с.
25. Гаркуша В. В. Формування навичок спілкування й комунікативних здібностей у процесі особистісно-орієнтованого навчання усного іншомовного мовлення : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : спец. 19.00.07 “Педагогічна та вікова психологія” / В. В. Гаркуша. – Дн., 1992. – 20 с.
26. Гаспарова Е. М. Роль социального опыта в игре детей раннего и дошкольного возраста / Е. М. Гаспарова // Вопросы психологии. – 1984. – № 6. – С. 38-42.
27. Гвоздев А. Н. Вопросы изучения детской речи / А. Н. Гвоздев. – М. : АПН РСФСР, 1961. – 218 с. – С. 59-121.
28. Глоба О. П. Теорія і практика соціалізації осіб з порушеннями опорно-рухового апарату в умовах регіонального реабілітаційного середовища: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора пед. наук : спец. 13.00.03 “Корекційна педагогіка” / О. П. Глоба. – К., 2013. – 40 с.

29. Глоба О. П. Педагогічні умови соціальної інтеграції осіб з обмеженими психофізичними можливостями / О. П. Глоба // Вісник ЛНУ ім. Т. Шевченка. – Луганськ, 2011. - № 14 (225). – С. 37-42.
30. Глухов В. П. Особенности формирования связной речи дошкольников с общим недоразвитием речи / В. П. Глухов. – М., 2001. – 24 с.
31. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / С. У. Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 373 с.
32. Грибова О. Е. К проблеме анализа речевой коммуникации у детей с речевой патологией. // Дефектология. – 1995. – № 6. – С. 7-16.
33. Гриншпун Б. М. Классификация нарушений речи // Логопедия / под ред. Л. С. Волковой, С. Н. Шаховской. – М., 1998. – С. 55-70.
34. Гриншпун Б. М., Селивёрстов В. И. Развитие коммуникативных умений у дошкольников в процессе коррекционно-логопедической работы над связной речью / Б. М. Гриншпун, В. И. Селиверстов // Дефектология. – 1988. – № 3. – С. 81-84.
35. Гуровец Г. В. Использование ассоциативного эксперимента при обследовании детей с моторной алалией / Г.В. Гуровец // Нарушение речи и голоса у детей. – М., 1975. – С. 47-54.
36. Деревянко Р. И. Особенности мотивов общения со взрослыми и сверстниками у дошкольников : автореф. дис. на соиск. учен. степени канд. психол. наук / Р. И. Деревянко. – М., 1983. – 27 с.
37. Детская логопсихология : учеб. пособие / под. ред. В. И. Селиверстова. – М : ВЛАДОС, 2008. – 197 с.
38. Діти і соціум: Особливості соціалізації дітей дошкільного та молодшого шкільного віку : монографія / А. М. Богуш, Л. О. Варяниця, Н. В. Гавриш та ін. ; наук. ред. А. М. Богуш ; за заг. ред. Н. В. Гавриш. – Луганськ : Альма-матер, 2006. – 368 с.
39. Дудьев В. П. Невербальная коммуникация и её развитие у дошкольников с общим недоразвитием речи в системе коррекционно-

педагогического воздействия / В. П. Дудьев // Практическая психология и логопедия. – 2007. – № 1. – С. 17-21.

40. Дудьев В. П. Средства развития тонкой моторики рук у детей с нарушением речи / В.П. Дудьев // Дефектология. – 1999. – № 4. – С. 36-40.

41. Ефименкова Л. Н. Формирование речи у дошкольников (Дети с общим недоразвитием речи) Л. Н. Ефименкова. – М. : Просв., 1985. – 110 с.

42. Жан Пиаже. Речь и мышление ребенка / Пиаже Жан. – М. : Педагогика-Пресс, 1994. – 526 с.

43. Жукова Н. С. и др. Преодоление общего недоразвития речи у дошкольников : кн. для логопеда / Н. С. Жукова, Е. М. Мастюкова, Т. Б. Филичева. – 2-е изд., перераб. – М. : Просвещение, 1990. – 239 с.

44. Жукова Н. С., Мастюкова Е. М., Филичева Т. Б. Логопедия. Преодоление общего недоразвития речи у дошкольников. – Екатеринбург : Изд-во АРД ЛТД, 1998. – 317 с.

45. Закон України «Про дошкільну освіту». – К. : Дошкільне виховання, 2001. – 33 с.

46. Закон України «Про охорону дитинства» // Урядовий кур'єр. – 2001. – 6 червня. – С. 10–11.

47. Закон України «Про соціальну роботу з дітьми та молоддю» // Урядовий кур'єр. – 2001. – 1 серпня. – С. 6.

48. Закон України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» // Законодавчі та нормативні акти про освіту в Україні. – К., 1999. – Т. 1. – С. 125–135.

49. Заплатная С. М. Проявления лексико-грамматических нарушений у детей и пути их коррекции / С. М. Заплатная// Специальные образовательные потребности : материалы конф. – Тарту, 1998. – С. 319-323.

50. Захарова Н. М. Соціальна адаптація старших дошкільників засобами ігрової діяльності : дис... кандидата пед. наук : 13.00.08 / Захарова Н. М. – Бердянськ, 2007. – 242 с.

51. Захарова Т. В. Формирование выразительных средств речи у детей дошкольного возраста с общим недоразвитием речи : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.03 / Т. В. Захарова. – Москва, 2002. – 171 с.
52. Зворыгина Е. В. Первые сюжетный игры малышей / Е. В. Зворыгина. – М. : Просв., 1988. – 95 с.
53. Иванова Н. В. Формирование социального пространства отношений ребенка в дошкольном образовательном учреждении : учеб. пособие / Н. В. Иванова. – Череповец : ЧТУ, 2002. – 150 с.
54. Игры в логопедической работе с детьми / под ред. В. И. Селиверстова. – М. : Сов. шк., 1985. – 184 с.
55. Кант И. Критика практического разума. / И. Кант. – Соч. – Т. 4. – Ч. 1. – М. : Мысль, 1964. – 544 с.
56. Карпичев В. С. Организация и самоорганизация социальных систем [Текст]. Словарь / В. С. Карпичев. – М. : Изд-во РАГС, 2004. – 279 с.
57. Князева О. Л. Новое направление в дошкольном образовании – развитие социальной компетентности дошкольников / О. Л. Князева // Дошкольное образование. – 1998. – № 9. – С. 79-82.
58. Ковылова Е. В. Психокоррекционная технология коммуникативного развития детей старшего дошкольного возраста с общим недоразвитием речи : дис. ... канд. пед. наук : 19.00.10 / Е. В. Ковылова. – Нижний Новгород, 2011. – 264 с.
59. Коджаспирова Г. М. Педагогический словарь : для студ. высш. и сред. пед. учеб. заведений / Г. М. Коджаспирова, А. Ю. Коджаспиров. – М. : Академия, 2000. – 176 с.
60. Козлова С. А. Дошкольная педагогика / С. А. Козлова, Т. А. Куликова. – М. : Академия, 2000. – 270 с.
61. Кон И. С. Психология старшеклассника / И. С. Кон. – М. : Из-во «Просвещение», 1982. – С. 45.
62. Кондратенко И. Ю. Формирование эмоциональной лексики у детей старшего дошкольного возраста с нарушениями речи / Выявление и

преодоление речевых нарушений в дошкольном возрасте : метод, пособие / И. Ю. Кондратенко. – М., 2005. – 224 с.

63. Кононко О. Л. Соціально-емоційний розвиток особистості / О. Л. Кононко. – К. : Освіта, 1998. – 256 с.

64. Конопляста С. Ю. Діти з вродженими незрощеннями губи та піднебіння як медико-психолого-педагогічна проблема // Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського державного університету : Серія соціально-педагогічна. Вип. 8 / за ред. О. В. Гаврилова, В. І. Співака. – Кам'янець-Подільський : ПП Мошинський В. С., 2008. – С.45–52.

65. К психологии детской речи в патологических случаях (Автономная детская речь) [Текст] / Р. Е. Левина. – М., 1936. – 78 с.

66. Кравченко Т. В. Соціалізація особистості і соціальне середовище / Т. В. Кравченко // Теоретико-методологічні проблеми дітей та учнівської молоді : зб. наук. пр. – К., 2006 – Вип. 9. – Кн. 2. – С. 23-29.

67. Крутій К. Л. Перспективно-календарне планування занять із навчанням мови і розвитку мовлення дітей дошкільного віку / К. Л. Крутій. – Запоріжжя : ТОВ «ЛШІМ» ЛТД, 2005. – 192 с.

68. Курінна С. М. Особливості соціалізації дітей шести–семи років в різних умовах життєдіяльності : дис. ... канд. пед. Наук : 13.00.05 / Слов'янський державний педагогічний університет / С. М. Курінна. – Слов'янськ, 2004. – 246 с.

69. Крылова Е. В. Дидактическая игра как средство развития речевых и неречевых процессов у детей с общим недоразвитием речи старшего дошкольного возраста / Е. В. Крылова // Логопедия. – 2004. – № 4. – С. 26.

70. Лаврентьева Г. П. Джерела доброти : [навч.-метод. посібник для роботи з дітьми в дошкільних закладах, школі та сім'ї] / Г. П. Лаврентьева. – К. : А.С.К., 1997. – 304 с.

71. Лавриченко Н. М. Педагогіка соціалізації: європейські абрисы / Н. М. Лавриченко. – К. : ВІРА ІНСАЙТ, 2000. – 444 с.

72. Лалаева Р. И. Методика психолингвистического исследования нарушений устной речи у детей / Р. И. Лалаева. – М., 2004. – 72 с.
73. Лалаева Р. И. Коррекция общего недоразвития речи у дошкольников (формирование лексики и грамматического строя) / Р. И. Лалаева, Н. В. Серебрякова. – СПб. : СОЮЗ, 1999. – 160 с.
74. Лалаева Р. И. Формирование правильной разговорной речи у дошкольников / Р. И. Лалаева, Н. В. Серебрякова. – Ростов н/Д : «Феникс», СПб : Союз, 2004. – 224 с.
75. Левина Р. Е. Нарушения развития речевой деятельности детей / Р. Е. Левина // Вопросы патологии речи. – Харьков, 1959. – С. 23-28.
76. Левина Р. Е. Общее недоразвитие речи // Основы теории и практики логопедии / под ред. Левиной Р. Е. – М., 1968.
77. Леонтьев А. Н. Проблемы развития психики / А. Н. Леонтьев. – М. : Политиздат, 1981.
78. Лернер И. Я. Процесс обучения и его закономерности / И. Я. Лернер. – М. : Знание, 1980. – 96 с.
79. Леханова О. Л. Использование невербальных средств общения в коррекционно-логопедической работе с дошкольниками с ОНР : автореф. дис. на соиск. учен. степени канд. пед. наук / О. Л. Леханова. – М., 2008. – 20 с.
80. Ливинская А. М. Расстройства речевого развития у детей : учебн.—метод. пособ. / А. М. Ливинская, Л. С. Чутко. – СПб., 2006. – 48 с.
81. Лисина М. И. О механизмах смены ведущих деятельностей у детей в первые семь лет жизни / М. И. Лисина // Вопросы психологии. – 1978. – № 5. – С. 73-78.
82. Лисина М. И. Проблемы онтогенеза общения / М. И. Лисина. – М. : Педагогика, 1986. – 144 с.
83. Лисина М. И. Развитие познавательной активности детей в ходе общения с взрослыми и сверстниками / М. И. Лисина // Вопросы психологии, 1982. – № 4. – С. 18-35.

84. Лисина М. И. Влияние общения со сверстниками на познавательную активность дошкольника / М. И. Лисина, Т. Д. Сарториус // Психология формирования личности и проблемы обучения. – М., 1980.

85. Лисина М. И., Силвестру А. И. Общение и самопознание / М. И. Лисина, А. И. Силвестру. – Кишинев, 1983.

86. Лист Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 06.06.2005 №1/9 – 306 «Організація та зміст навчально-виховного процесу в дошкільних навчальних закладах» / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.mon.gov.ua>.

87. Лист Міністерства від 27.05.10 № 1/9-369. «Щодо порядку розроблення програм для дошкільних навчальних закладів» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.mon.gov.ua>

88. Логопедия / под ред. Л. С. Волковой, С. Н. Шаховской. – М. : Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1998. — 680 с.

89. Логопедия. Методическое наследие / под ред. Л. С. Волковой – Кн. V : Фонетико-фонематическое и общее недоразвитие речи. – М., 2003. – С. 125-191.

90. Логопсихологія : навч. посіб. / Конопляста С. Ю., Сак Т. В. ; за ред. Шеремет М. К. – К. : Знання, 2010. – 293 с.

91. Лопатина Л. В. Театрализованная деятельность в системе коррекционного воздействия по преодолению нарушений речи у дошкольников / Л. В. Лопатина, Л. В. Веселовская // Логопед в детском саду. – 2006. – № 5. – С.11-13.

92. Лурия А. Р. Речь и развитие психических процессов ребенка: Экспериментальное исследование / А. Р. Лурия, Ф. Я. Юдович. – М.: Изд-во АПН РСФСР, 1956. – С.6-94.

93. Луцан Н. І. Мовленнєво-ігрова діяльність дітей дошкільного віку : монографія / Н. І. Луцан. – Одеса : ПНЦ АПН України, 2005. – 319 с.

94. Лысюк Л. Г. Различные планы взаимоотношений детей в игровой деятельности : автореф. дис. на соиск. ученой степени канд. пед. наук /

Л. Г. Лысюк. – М., 1982. – 16 с.

95. Лямина Г. М. Особенности развития речи детей дошкольного возраста / Г. М. Лямина // Хрестоматия по теории и методике развития речи детей дошкольного возраста / Сост. М. М. Алексеева. – М. : Академия, 1999. – С. 17-27.

96. Ляпидевский С. С. О классификации речевых расстройств / С. С. Ляпидевский, Б. М. Гриншпун // Расстройства речи у детей и подростков. – М. : Просвещение, 1969. – С. 3-11.

97. Максаков А. И. Учите играя: игры и упражнения со звучащим словом / А. И. Максаков, Г. А. Тумакова. – М. : Просв., 1983. – 144 с.

98. Максимов В. Г. Технология формирования профессионально-творческой личности учителя / В. Г. Максимов. – Чебоксары : ЧГПИ, 1996. – 227 с.

99. Мастюкова Е. М. Дефекты речи и их происхождение // Причины возникновения и пути профилактики аномалий развития у детей / под ред. Т. А. Власовой. – М. : АПН СССР, 1985. – С. 73-95.

100. Методика розвитку рідної мови і ознайомлення з навколишнім у дошкільному закладі // за ред. А. М. Богуш. – К. : Вища шк., 1992. – 412 с.

101. Миняжева Д. Р. Коррекционно-логопедическая работа по преодолению общего недоразвития речи в процессе формирования социальных представлений у детей старшего дошкольного возраста : автореф. дис. на соиск. ученой степени канд. пед. наук – М., 2008. – 19 с.

102. Мороз О. І. Формування міжособистісних взаємин дітей на етапі переходу від старшого дошкільного до молодшого шкільного віку (в умовах навчально-виховного комплексу «школа-дитячий садок») : автореферат дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : 19.00.07 / О. І. Мороз. – К., 2011. – 20 с.

103. Москаленко В. В. Соціалізація особистості : монографія / В. В. Москаленко. – К. : Видавництво Фенікс, 2013. – 460 с.

104. Москаленко В. В. Соціальна психологія : підручник / В. В. Москаленко. – Видання 2-ге, виправлене та доповнене. – К. : Центр учбової літератури, 2008. – 688 с.
105. Мудрик А. В. Социализация человека : учеб. пособие для высш. учеб. заведений / А. В. Мудрик. – 2-е изд., испр. и доп. – М. : Издательский центр «Академия», 2006. – 304 с.
106. Наумова Э. Д. Роль игры в логопедической работе / Э. Д. Наумова // Дошк. восп. – 1980. - № 11. – С. 27-30.
107. Немов Р. С. Психология : учеб. для студ. высш. пед учеб. завед. : в 3-х кн. Кн. 2 : Психология образования / Р. С. Немов. – 3-е изд. – М. : ВЛАДОС, 1999. – 608 с.
108. Нікіщенко Г. Підготовка дітей з вадами мовлення в компенсуючому дитячому садку (групі) / Г. Нікіщенко // Дитячий садок. – 2005. – № 35. – Вкладка.
109. Новий тлумачний словник української мови : у 4 т. – К. : Аконіт, 1999. – Т. 2. – 910 с.
110. Новоселова С. Л. Развитие мышления в раннем возрасте / С. Л. Новоселова. – М. : Просвещение, 1978. – 160 с.
111. Основы теории и практики логопедии / под ред. Р. Е. Левиной. – М. : Знание, 1968. – 234 с.
112. Павлова О. С. Формирование коммуникативной деятельности у детей старшего дошкольного возраста с общим недоразвитием речи : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.03 / О. С. Павлова. – Москва, 1998 – 190 с.
113. Парсонс Т. Функциональная теория изменения / Т. Парсонс // Американская социологическая мысль. – М., 1994. – С. 448–464.
114. Петровский А. В. Проблема развития личности с позиции социальной психологии / А. В. Петровский // Вопросы психологии. – 1984. – № 4. – С. 15–30.

115. Печенко І. П. Окремі концептуальні засади соціалізації особистості в дошкільному дитинстві / І. П. Печенко // Педагогіка і психологія. – 2006. – № 3 (52). – С. 19–29.
116. Піроженко Т. О. Спілкування дитини з оточенням як презентація особистісних досягнень / Т. О. Піроженко // Мандрівець : Всеукраїнський науковий журнал. – 2007. – № 6. – Листопад-грудень. – С. 76–82.
117. Полозова О. В. Социальный компонент в коррекционно-логопедической работе с дошкольниками с ОНР / О. В. Полозова // Известия Южного федерального университета. Педагогические науки. – Ростов-на Дону, 2012. – № 6. – С. 171-176.
118. Поніманська Т. І. Дошкільна педагогіка: [навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл.] / Т. І. Поніманська. – К. : Академвидав, 2006. – 456 с.
119. Преодоление общего недоразвития речи дошкольников : учебно-метод. пособие / под общ. ред. Т. В. Воловец. – М. : Институт общегуманных исследований, 2002. – С. 32-38.
120. Психология личности и деятельности дошкольника / под ред. А. В. Запорожца, Д. Б. Эльконина. – Москва : Просвещение, 1965. – 387 с.
121. Психологія управління : навч. посібник для студ. вищ. навч. закладів / Л. Е. Орбан-Лембрик. – Київ : Академвидав, 2003. – 568 с.
122. Развитие социальных эмоций у детей дошкольного возраста / под ред А. В. Запорожца, Я. З. Неверович. – М. : Педагогика, 1986. – 176 с.
123. Реан А. А. К проблеме социальной адаптации личности. // Вестник СПб университета : Сер 6. Философия. Политология. Социология. Психология. Право. Международные отношения. – Вып. – 1995. – С. 39-74.
124. Реан А. А. Социальная адаптация личности и проблемы ее комплексного изучения / А. А. Реан // Психологическое изучение личности : учеб. пособие – СПб, 1999. – С. 273-288.
125. Репина Т. Самостоятельные игровые объединения / Т. Репина, О. Гостюхина // Дошкольное воспитание. – 1984. – № 2. – С. 43-46.

126. Рібцун Ю. В. Гра як засіб мовленнєвого розвитку молодших дошкільників із ЗНМ / Ю. В. Рібцун // Теорія і практика сучасної логопедії : зб. наук. пр. – К. : Актуальна освіта, 2004. – Вип. 1. – С. 150–165.
127. Рогальська І. П. Соціалізація особистості у дошкільному дитинстві: сутність, специфіка, супровід : монографія / І. П. Рогальська. – Київ : Міленіум, 2008. – 400 с.
128. Рогальська І. П. Теоретико-методичні засади соціалізації особистості у дошкільному дитинстві : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук : спец. 13.00.05 “Соціальна педагогіка” / І. П. Рогальська. – Луганськ, 2009. – 43 с.
129. Рубинштейн С. Л. К вопросу о языке, речи и мышлении / С. Л. Рубинштейн // Вопросы языкознания. – 1957 - № 2. – С.42-48.
130. Русова С. Ф. Українські дитячі книжки / С. Ф. Русова // Світло. – 1913. – Кн. 4. – С. 43–47.
131. Руссо Ж.-Ж. Педагогические сочинения : в 2 т. / Жан-Жак Руссо. – М. : Педагогика, 1981. – Т. 1. – 654 с.
132. Савченко С. В. Науково-теоретичні засади соціалізації студентської молоді в позанавчальній діяльності в умовах регіонального простору : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук / С. В. Савченко. – Л., 2004. – 41 с.
133. Сафонов О. В. Коррекционно-педагогическая работа по активизации речевой деятельности дошкольников с общим недоразвитием речи / О. В. Сафонов // Логопед в детском саду. – 2006. – № 6. – С. 48-53.
134. Селиверстов В. И. Заикание у детей: Психокоррекционные и дидактические основы логопедического воздействия / В. И. Селиверстов. – М. : ВЛАДОС, 2000. – 208 с.
135. Семчук С. І. Особливості впливу засобів масової інформації на соціалізацію дітей дошкільного віку : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08 / Уманський державний педагогічний університет ім. Павла Тичини / С. І. Семчук. – Умань, 2010. – 185 с.

136. Слинько О. А. К изучению проблемы межличностных отношений дошкольников с нарушениями речи / О. А. Слинько // Дефектология. – 1992. – № 1. – С. 62-67.
137. Словарь социального педагога и социального работника / [под ред. И. И. Калачевой, Я. Л. Коломинского, А. И. Левко]. – 2-е изд. – Мн. : БелЭн, 2003. – 256 с.
138. Словник іншомовних слів / за ред. О. С. Мельничука – 1-е видання – Київ : Головна редакція «Українська радянська енциклопедія» (УРЕ), 1974 – 776 с.
139. Смирнова Е. О. Межличностные отношения дошкольников: диагностика, проблемы, коррекция / Е. О. Смирнова, В. М. Холмогорова. – М. : Гуманитар. изд. центр ВЛАДОС, 2005. – 158 с.
140. Смирнова Е. О. Особенности общения с дошкольниками / Е. О. Смирнова. – Москва : Издательский центр «Академия», 2000. – 185 с.
141. Смирнова Е. О. Психология ребенка : учебник для пед. училищ и вузов / Е. О. Смирнова. – М. : Школа–пресс, 1997. – 344 с.
142. Соботович Е. Ф. Речевое недоразвитие у детей и пути его коррекции Е. Ф. Соботович. – М. : Классикс Стиль, 2003. – 159 с.
143. Соловйова Л. Г. Особенности коммуникативной деятельности детей с общим недоразвитием речи / Л. Г. Соловйова // Дефектология. – 1996. – № 1. – С. 62-66.
144. Соціологія : навч.-метод. посібник для самост. вивч. дисц. / А. Ю. Брегеда, А. П. Бовтрук, Г. В. Дворецька та ін. – К. : КНЕУ, 1999. – 124 с.
145. Соціологія: терміни, поняття, персоналії : навч. словник-довідник / [уклад. : В. М. Піча, Ю. В. Піча, Н. М. Хома та ін.] ; за заг. ред. В. М. Піча. – К. : Каравела; Львів : Новий Світ – 2000, 2002. – 480 с.
146. Соціальна педагогіка : підручник / за ред. Капської А. Й. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 486 с.
147. Субботский Є. В. Психология отношений партнерства у дошкольников / Є. В. Субботский. – М., 1976. – 144 с.

148. Тейяр де Шарден П. Феномен человека / П. Тейяр де Шарден. – М. : Наука, 1965. – 240 с.
149. Телегин М. В. Воспитательный диалог как средство социализации детей старшего дошкольного и младшего школьного возрастов [Электронный ресурс] / М. В. Телегин // Сборник материалов окружной педагогической конференции СЗУО «Инновационная педагогика», 2003. – Режим доступа : http://fpo.ru/doshkol/mesheryakova_1.html.
150. Трухін І. О. Соціальна психологія спілкування : навч. посібник / І. О. Трухін. – К. : Центр навч. літератури, 2005. – 335 с.
151. Туманова Т. В. О словообразовательной компетенции детей с общим недоразвитием речи / Т. В. Туманова // Логопед в детском саду. – 2006. – № 5. – С. 17-19.
152. Усанова О. Н. Особенности невербального интеллекта при недоразвитии речи / О. Н. Усанова, Т. Н. Синякова // Обучение и воспитание детей с нарушениями речи / отв. редактор В. И. Селиверстов. – Москва : МГПИ, 1982. – С. 13–19.
153. Усанова О. Н. Психолого-педагогическое изучение детей с нарушениями речи / О. Н. Усанова // Дефектология. – 1993. – № 2. – С. 3-12.
154. Усанова О. Н. Опыт формирования коллектива учащихся младших классов школ для детей с тяжелыми нарушениями речи / О. Н. Усанова, О. А. Слинько // Коррекционно-развивающаяся направленность обучения и воспитания детей с нарушениями речи. – М. : МПГУ 1987. – 215 с.
155. Усова А. П. Роль игры в воспитании детей / под ред. А. В. Запорожца. – М. : Просвещение, 1976. – 96 с.
156. Учите малыша общаться : метод. рекоменд. / состав. С. Е. Кулачковская, С. А. Ладывир, Т. А. Пироженко. – К., 1995. – 65 с.
157. Федоренко Л. П. Методика развития речи детей дошкольного возраста : пособие для воспитателя детского сада / Л. П. Федоренко, Т. А. Фомичева. – 2-е изд. – М. : Просвещение, 1984. – 240 с.

158. Филичева Т. Б. Устранение общего недоразвития речи у детей дошкольного возраста : практ. пособие / Т. Б. Филичева, Г. В. Чиркина. – Москва : Айрис-пресс, 2004. – 224 с.

159. Филичева Т. Б. Коррекционное обучение и воспитание детей 5-летнего возраста с общим недоразвитием речи / Т. Б. Филичева, Г. В. Чиркина. – М., 1991. – 44 с.

160. Филичева Т. Б. Подготовка к школе детей с общим недоразвитием речи в условиях специального детского сада : В 2 ч. Ч. I. Первый год обучения (старшая группа) : пособие для студ. дефект. ф-тов, практ. работников спец. учреждений, воспит. детских садов, родителей / Т. Б. Филичева, Г. В. Чиркина. – М. : Альфа, 1993. – 87 с.

161. Фотекова Т. А. Сочетание нарушений познавательной и речевой сфер в структуре дефекта у детей с общим недоразвитием речи / Т. А. Фотекова // Дефектология. – 1994. – № 2. – С. 9-13.

162. Хватцев М. Е. Логопедия М. Е. Хватцев. – М., 1959. – С. 140.

163. Хорошавина Е. В. Формирование средств речевого общения у детей дошкольного возраста с недоразвитием речи : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.03 / Е. В. Хорошавина. – М., 2014. – 220 с.

164. Цымбал В. В. Психологические условия становления совместного действия со сверстниками у детей дошкольного возраста : автореф. дис. на соиск. учен. степени канд. психол. наук / В. В. Цымбал. – Москва, 1995. – 20 с.

165. Шаховская С. Н. Развитие словаря в системе работы при общем недоразвитии речи / С. Н. Шаховская // Психолингвистика и современная логопедия / под ред. Л. Б. Халиловой. – М., 1997. – С. 240-250.

166. Шацкая О. О. Формирование социального поведения у детей 5-6 лет с общим недоразвитием речи в процессе коррекционно-логопедической работы : дис. ... канд. пед. наук. 13.00.03 / О. О. Шацкая – Москва, 2003. – 192 с.

167. Швайко Г. С. Игры и игровые упражнения для развития речи / Г. С. Швайко. – М. : Просв., 1988. – 64 с.
168. Шеремет М. К. Формування мовленнєвої готовності дітей старшого дошкільного віку з дизартрією до навчання в школі : навч.-метод. посібник / М. К. Шеремет, Н. Г. Пахомова. – Київ, 2009. – 137 с.
169. Шипицина Л. М. Азбука общения / Л. М. Шипицина, О. В. Заширинская, А. П. Воронова, Т. А. Нилова. – СПб. : Детство-Пресс, 2004.
170. Шипицина Л. М. Некоторые особенности эмоционально-личностных качеств у младших школьников с общим недоразвитием речи / Л. М. Шипицина, Л. С. Волкова // Дефектология. – 1993. – № 4. – С. 8-13.
171. Эльконин Д. Б. Детская психология / Д. Б. Эльконин. – М. : Политиздат, 1960. – 363 с.
172. Энциклопедический социологический словарь / общ. ред. Г. В. Осипова ; ред.-сост. А. В. Кабыща. – М. : ИСПИ РАН, 1995. – 939 с.
173. Юрьева Н. М. Экспериментальное исследование диалогического взаимодействия детей-сверстников в совместной деятельности / Н. М. Юрьева // Ребенок как партнер в диалоге: труды постоянно действующего семинара по онтолингвистике. Вып. второй. – СПб. : СОЮЗ, 2001. – 224 с.
174. Denham S. A. Socialization of preschoolers' emotion understanding / Denham S. A., Zoller D., & Couchoud E. A. // *Developmental Psychology*. – 1994. – Vol. 30, No. 6. – PP. 928-936.
175. Giddings F. *The Theory of Socialization*. / F. Giddings. – N.Y. : Parker Press, 1897. – P. 22.
176. Halberstadt A. G. Affective socialcompetence. *Social Development* / Halberstadt A. G., Denham S. A., & Dunsmore J. C. – 2001. 10 (1), 79-119.
177. Pflingsten U. *Groppentraining sozialer Kompetenzen* / Pflingsten U., Hintsch R. – Weinheim : Psychologie Verlag Union. – 1991. – P. 28-134.